

مبانی زبان شناسی در جهان اسلام

غلامرضا دین محمدی، تهران: دانشگاه امام صادق، ۱۳۹۵ (چاپ دوم)، ۲۴۰ صفحه،

مجتبی منشی زاده^۱

معرفی و توصیف

کتاب *مبانی زبان‌شناسی در جهان اسلام* به قلم آقای دکتر غلامرضا دین محمدی، در دویست و چهل صفحه فراهم آمده است. این کتاب را نشر دانشگاه امام صادق با یادآوری ویراست دوم کتاب و با تجدید نظر و اصلاحات و اضافات به زیور طبع آراسته است. این کتاب در شش فصل همراه با منابع، مباحث و منابع فارسی و عربی و نیز منابع انگلیسی و فرانسه تألیف شده است. از مضمون ویراست دوم برمی آید که چاپ اول آن تمام شده و به همین دلیل به چاپ دوم یا ویراست دوم اقدام کرده است.

نثر کتاب روان است و مشکلات خاص ویرایشی در آن کمتر به چشم می خورد اما برخی نکات مطابق شیوه‌های رایج ویرایش نیست؛ از جمله پشت سرهم آمدن دو فعل پیاپی (ص ۳۹/ پاراگراف دوم/ سطر هشت؛ ص ۱۷/ پاراگراف دوم/ سطر ۷؛ ص ۴۰، پاراگراف دوم/ سطر یازده). در جاهای دیگر هم تکرار شده است که می توانست با ویرایش زبانی و ادبی برطرف شود. یکی دیگر از مشکلات ویرایشی آوردن قید استثناء «اما» در آغاز جمله است که در فارسی چندان خوشایند نیست؛ زیرا معمولاً «اما» را در جمله‌های مرکب همپایه به کار می بریم، هنگامی مفهوم یا معنای جمله اول در تقابل با جمله دوم باشد (ص ۴۰/ سطر یازده؛ ص ۴۳/ پایان صفحه). برخی جملات تعقید معنایی دارد و احتمالاً نویسنده محترم مطلبی را از قلم انداخته و جمله‌ای نوشته است که معنای مشخصی از آن بر نمی آید (ص ۱۶۹/ پاراگراف دوم/ سطر دو).

کتاب از نظر ویژگی‌های فنی، جلد، صحافی، نوع کاغذ، قلم و صفحه‌آرایی مشکل خاصی ندارد ولی در شرایط مطلوب هم نیست زیرا نوع قلم و صفحه‌آرایی آن چشم‌نواز نیست.

در ارجاعات، کلیات اثر درون متن ذکر شده است؛ مثلاً «ابن جنی (۳۹۲ ق) ولی سایر مشخصات کتاب‌شناختی مانند سال انتشار و شماره صفحه ذکر نشده است. بخش منابع کتاب هم در اکثر موارد، فاقد ذکر صفحات یا صفحات مورد نظر است. منابع بر اساس نام مؤلف و نام اثر معرفی شده است.

^۱ استاد دانشگاه، علامه طباطبایی. Monshizadeh30@yahoo.com

۲- تحلیل و ارزیابی محتوایی

کتاب درباره سنت مطالعات زبان عربی از دیدگاه زبانشناسی است که بیشتر به نقل و جمع آوری آراء و عقاید دست‌نویسان اثرگذار در این زبان است. متأسفانه در بیان بسیاری مطالب از اصطلاحات عربی استفاده شده است که هر یک از آنها برای کسانی که به این زبان آشنایی ندارد مستلزم توضیحات بیشتری است تا از عهده فهم مطلب برآید؛ برای نمونه در صفحه ۵۹ اصطلاحاتی مثل حالت رفع، حالت نصب، غیرمنصرف و جز آن برای خواننده ناآشنا به زبان عربی دشوار است. بهتر آن بود نویسنده محترم این اطلاعات را همراه با توضیحات فارسی برای خواننده مشخص می‌کرد. گذشته از این در پاره‌ای موارد از جمله از قول سیبویه به بحث درباره جمله‌های اسمیه پرداخته است: «هذا زیدٌ منطلقاً»؛ ظاهراً هذا مسند قرار داده شده و زید مسندالیه و بعد خود مؤلف اضافه کرده است که دانشمندان دیگری همین جمله را با جابه‌جایی مسند و مسندالیه تحلیل کرده‌اند. جا داشت مؤلف محترم توضیح می‌دادند که چگونه و به چه دلیل چنین تقابلی در تحلیل دستوری وجود داشته است؛ دیگر آنکه در صفحه ۳۹ کتاب از تقسیم‌بندی سخن به میان آورده است که کوفیان فعل را به ماضی و مضارع و دائم تقسیم می‌کردند و در توضیح فعل دائم تنها گفته است که همان اسم فاعل بود مثلاً زیدٌ جالسٌ اما این توضیح کافی نیست و به شرح و بسط بیشتری نیاز دارد تا خواننده مقصود واضعان چنین اصطلاحی را به درستی دریابد. در صفحه ۵۹، انتهای پاراگراف دوم مطالبی ذکر کرده است که معنای چندانی از آن بر نمی‌آید و معلوم نیست این جمله‌بندی را چگونه یا از کجا نقل کرده است. مطالب سطر پایانی صفحه ۶۲ تا اول صفحه ۶۳ نیاز به توضیح دارند و برای فارسی‌زبانان قابل درک نیست.

متأسفانه به‌رغم همه تلاشی که در کتاب شده است، تناسب منطقی و پاسخ علمی چندانی به سرفصل‌های مصوب این درس در دوره زبانشناسی نمی‌توان یافت و بعید به نظر می‌رسد که دانشجویان دوره کارشناسی ارشد یا دکتری که غالباً زبان عربی را به درستی نمی‌دانند یا کمتر از آن آگاهی دارند، بتوانند از آن سهمی ببرند. اضافه بر این، در متن کتاب از تمرین، نمودار، تصاویر و جز آن استفاده نشده است.

کتاب می‌تواند در راستای نیازهای علمی دانشجویان و علاقمندان قرار گیرد اما با پیچیدگی‌های که در لفظ و شیوه بیان مطالب در آن رخ داده، نمی‌توان از آن توقع داشت که نیاز دانشجویان را برطرف کند.

در کاربرد اصطلاحات تخصصی و معادل‌سازی برای آنها کار شایسته‌ای انجام نشده است و غالباً از اصطلاحات سنتی مانند صوت به جای «آوا» استفاده کرده است. بسیاری از اصطلاحات عربی، نیازمند توضیح است که متأسفانه مؤلف محترم در این زمینه اهمیتی به خرج نداده است.

کتاب منابع و مأخذ دارد اما فاقد واژه‌نامه است.

از بابت هماهنگی و سازواری با ارزش‌های اسلامی و ایرانی مناسب است.

خلاقیت و نوآوری خاصی در آن به چشم نمی‌خورد و تنها بیان آراء و عقاید دیگران است.

منابعی غیرایرانی آن از جمله انگلیسی و فرانسه بسیار ناچیز است.

تحلیل نهایی

اگر مطالب دانشمندان اعم از فارس و عرب در گذشته فراهم آورده‌اند، به زبان امروز بیان می‌شد و با تحلیل زبان‌شناسانه همراه می‌بود، یقیناً می‌توانست بسیاری از نیازهای دانشجویان را در زمینه سنت زبان‌شناسی در جهان اسلام برطرف کند.